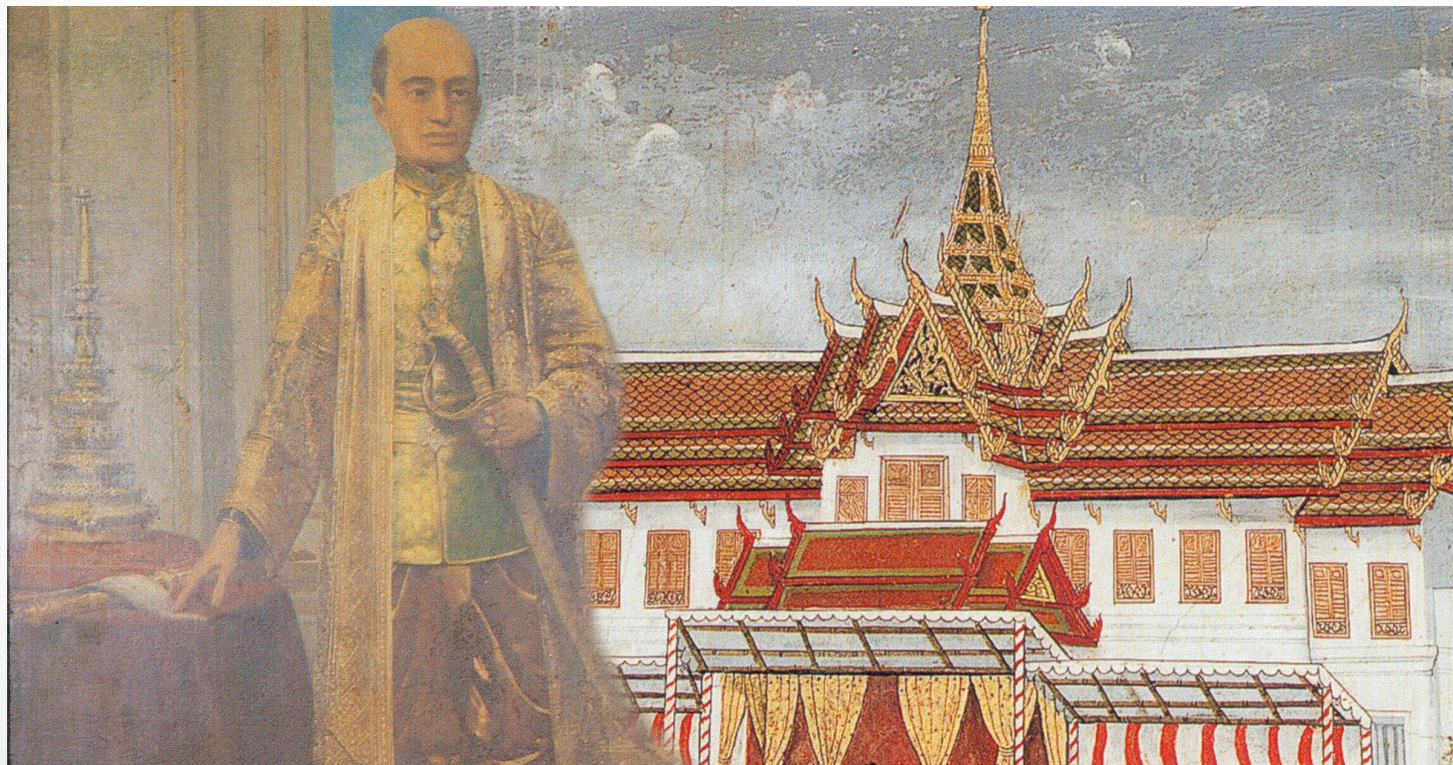

THI2310

บทพระราชนิพนธ์

ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พระราชประวัติ

“พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย” (รัชกาลที่ ๒)

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอชิตรสุนทรฯ

พระพุทธเลิศหล้านภาลัย (คุณฉิม)

พ.ศ. ๒๓๑๐ – ๒๓๖๓

ครองราชย์ พ.ศ. ๒๓๕๒ – ๒๓๖๓

พระราชโอรสในรัชกาลที่ ๑

กับสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี

พระราชสมภพ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๑๐

ณ ตำบลอัมพวา

พระราชประวัติ

“พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย” (รัชกาลที่ ๒)

คุณฉิมเกิดที่อัมพวา
เมื่อพระราชบิดาจะเข้ารับราชการ
กับพระเจ้าตากสิน
ทำให้ได้ย้ายไปอยู่ที่ “วังเจ้าลาว”
จนเป็นสหายกับองค์ประกันอาณาจักรต่าง ๆ

เมื่อพระชนมายุได้ ๑๖ พรรษา
พระราชบิดาปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์
จึงได้รับการสถาปนาพระยศขึ้นเป็น
“สมเด็จเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิสรสุนทร”

พระราชประวัติ

“พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย” (รัชกาลที่ ๒)

เมื่อพระชนมายุครบ ๒๒ พรรษา ทรงผนวช
ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง และ
เสด็จไปจำพรรษาที่วัดสมอราย (วัดราชาธิวาส) ๑ พรรษา

ต่อมาทรงได้รับการสถาปนาเลื่อนยศขึ้นเป็น
“กรมพระราชวังบวรสถานมงคล” เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๔๙
หลังจากนั้นอีกเพียง ๒ ปี รัชกาลที่ ๑ เสด็จสวรรคต

พระราชประวัติ

“พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย” (รัชกาลที่ ๒)

กรมพระราชวังบวรสถานมงคล

พระชนมายุ ๔๒ พรรษา

จึงได้เสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติเป็น
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๒

แห่งราชวงศ์จักรี

เมื่อวันที่ ๗ กันยายน พ.ศ. ๒๓๕๒

“พระบาทสมเด็จพระบรมราชาธิราชรามาธิบดีศรีสุนทรบรมมหา
จักรพรรดิ ราชอิบดินทร์ ธรณินทราธิราช วัฒนากาศราชวงศ์สมุทัย
โรมนต์ สากลจักรวาฬาธิเบนทร์ สุริเยนทราธิบดินทร์ธาดาธิบดีศรีสุ
วิบูลย์คุณอกนิฐฤทธิราเมศวรหันท์ บรมธรรมิกราชาธิเบศร์ โลกเชษฐ
วิสุทธิรัตนมกุฏ ประเทศตามหาพุทธอย่างกูรบรมบพิตร”

พระราชประวัติ

“พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย” (รัชกาลที่ ๒)

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงเป็นผู้มีฝีมือพระหัตถ์ในการช่าง แกะสลักไม้และการปั้นหุ่นอย่างดีเลิศ ทรงเป็นกวีเอกที่นับได้ว่าเป็น “กษัตริย์ศิลปิน” และทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาสืบต่อจากพระบรมชนกนาถเป็นอันมาก

ประการที่ ๑ ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่าง ๆ

- สร้างวัดแจ้ง ขึ้นใหม่เกือบทั้งวัด พระราชทานนามว่า “วัดอรุณราชธาราม” เป็นวัดประจำรัชกาลที่ ๒
- สร้างพระอุโบสถและพระวิหารของวัดราชบูรณะใหม่

พระราชประวัติ

“พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย” (รัชกาลที่ ๒)

ประการที่ ๑ ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่าง ๆ

- วัดที่ทรงปฏิสังขรณ์คือ วัดพระพุทธบาทสระบุรี วัดสุวรรณดาราราม วัดท้ายตลาด (พระราชทานนามใหม่) วัดโมลีโลกยาราม และวัดกิตินินาถ

ประการที่ ๒ ทรงชำระสอบสวนตำราสวดมนต์

พระราชประวัติ

“พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย” (รัชกาลที่ ๒)

ประการที่ ๓ โปรดให้แก้ไขวิธีสอบพระปริยัติธรรม

- สมเด็จพระสังฆราชได้ถวายพระพรแนะนำให้กำหนดสอบเป็นประโยค เปรียญชั้นต่ำสุดเรียกว่า เปรียญ ๓ ประโยค เป็นเปรียญตรี แล้วถัดขึ้นไป ๔-๕-๖ เป็นเปรียญโท และ ๗-๘-๙ เป็นเปรียญเอก การจัดสอบถือเป็นแบบฉบับนิยมที่ทำกันมาจนถึงปัจจุบัน

ประการที่ ๔ โปรดให้ฟื้นฟูพระราชพิธีวิสาขบูชา

พระราชประวัติ

“พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย” (รัชกาลที่ ๒)

ในรัชสมัยของรัชกาลที่ ๒ บ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรืองมาก โดยเฉพาะศิลปปะแขนงต่าง ๆ เช่น วรรณคดี ดนตรี และนาฏศิลป์ เป็นยุคที่วรรณคดีเฟื่องฟูอย่างถึงที่สุด

เนื่องจากการก่อสร้างบ้านเมืองได้สำเร็จเรียบร้อยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 มีศึกสงครามกับพม่าเพียงเดียว รัชกาลที่ ๒ จึงทรงมีเวลาที่จะสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ เพื่อบำรุงใจประชาชน

แผ่นดิน

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
(ที่เราไม่รู้จัก)

๑๐ กันยายน ๒๓๕๒ สามวันหลังจากรัชกาลที่ ๑ สวรรคต
แผ่นดินรัชกาลที่ ๒ เพิ่งเริ่มต้นขึ้น
แต่เกิดคลื่นใต้น้ำทางการเมืองทันที

จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ บันทึกว่า
พระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์
กรมขุนกษัตราธิราช เป็นบุตรพระเจ้ากรุงธนบุรี
คบคิดกับขุนนางหลายคนจะแย่งชิงเอาสมบัติ

พุดภาษาชาวบ้าน “หนึ่งในพระราชโอรสของ
พระเจ้าตากสินเตรียมชิงบัลลังก์

ภาพวาด “เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ กรมขุนกษัตราธิราช”

ถ้าเชื่อตามหลักฐานชั้นหลักคือ พระราชพงศาวดารกรุง
รัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ จะมองว่าต้นคิดก่อการกบฏ
คือ “เจ้าฟ้าเหม็น”

การสอบสวนโดย “พระองค์เจ้าชายทับ” (รัชกาลที่ ๓)
กลับพบว่าเจ้าฟ้าเหม็นถูกยุยง ข้อมูลนี้ปรากฏใน
“โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๓ ว่า

...เหตุพระตำราวจกรม	นอกซ้าย
ใจपालพวกपालผสม	เสียมพระ หลานนา...
แข่งคิดทรยศร้าย	เร่งล้างอาทอลอ
เสียพระญาติเจ้าหนึ่งแล้	สิบขุน นางเฮย

กรมพระตำรวจนอกซ้าย คือ พระอินทรเดช (กระต่าย) ร่วมกับเจ้าพระยาพลเทพ
ผู้มีความชอบในศึกเมืองทวาย และมีส่วนในการทำรัฐประหารพระเจ้าตากสิน
และขุนนางผู้จงรักภักดีต่อรัชกาลที่ ๑

มีข้อมูลปรากฏใน **ศุภอักษร** ว่า
“อ้ายเมืองสารวัด” หมายถึง กรมพระราชวังบวรฯ (รัชกาลที่ ๒)
“มีบุญแล้วไม่ทรงพระเมตตาเหมือนแต่ก่อน ถึงจะเป็นเจ้าแผ่นดินก็หายอมนเป็นข้าไม่

จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ กับ ศุภอักษร
เรื่องหม่อมเหม็นกับพวกเป็นกบฏ ให้ข้อมูลคนละทาง
แต่เมื่อโดนสอบด้วย “จารีตนครบาล” จำต้องรับสารภาพไม่ว่าจะผิดจริงหรือไม่
เจ้าฟ้าเหม็นถูกสำเร็จโทษในวันที่ ๑๓ กันยายน ๒๓๕๒
และมีผู้ถูกประหารในคดี ๔๐ คน

พระราชประวัติ

“พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย” (รัชกาลที่ ๒)

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เสด็จครองราชย์สมบัติอยู่จน พ.ศ. ๒๓๖๓

รวมระยะเวลา ๑๕ ปี

ทรงพระประชวรด้วยพิษไข้ มิได้รู้สึกพระองค์

จึงมิได้ทรงพระราชทานราชสมบัติแก่ผู้ใด

ทรงพระประชวรด้วยพิษไข้ อยู่ ๓ วัน เสด็จสวรรคต

นักประวัติศาสตร์รุ่นหลัง เสนอบทความวิเคราะห์กรณีสวรรคตของรัชกาลที่ ๒

โดยวินิจฉัยโรคด้วยการดูอาการที่บันทึกไว้ในพงศาวดาร

ว่าน่าจะมาจากโรคสมองสี่แบบ คือ สมองอักเสบจากไวรัส เยื่อหุ้มสมองอักเสบ

เลือดออกในสมอง และโรคเนื้องอกในสมอง

ที่มาของพระนาม

“พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย” (รัชกาลที่ ๒)

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ มีพระวินิจฉัย

“กรณีพระนามของรัชกาลที่ ๒”

เป็นพระนามที่คนทั่วไปเรียกเมื่อ “รัชสมัยนั้นผ่านไปแล้ว

Timeline สมัยรัชกาลที่ ๒

Timeline สมัยรัชกาลที่ ๒

๒๓๕๒
(ค.ศ. ๑๘๐๙)

- เกิดกบฏเจ้าฟ้าหมื่น
กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ชำระคดี

- รัชกาลที่ ๒ปราบดาภิเษก

- ศึกกลางคลองที่ ๒

Timeline สมัยรัชกาลที่ ๒

๒๓๕๖
(ค.ศ. ๑๘๑๓)

- เริ่มการทูต
"แบบหนังสือ" กับอังกฤษ:

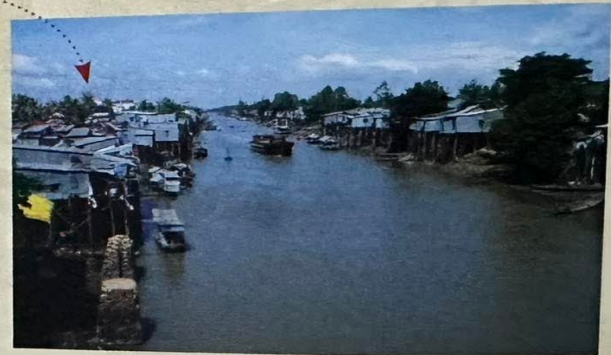

๒๓๕๗
(ค.ศ. ๑๘๑๔)

- สร้างเมืองนครเขื่อนขันธ์
(สมุทรปราการ)
-
- ส่งสมณทูตไปทูลเกล้าฯ
-
- เวยชดานามบุตรคลองวินเท้

๒๓๕๘
(ค.ศ. ๑๘๑๕)

- การรบที่พระตะบอง
กับพระอุไทยราชา

Timeline สมัยรัชกาลที่ ๒

การสร้างป้อมผีเสื้อสมุทร บริเวณปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ
หนึ่งในป้อมที่รัชกาลที่ ๒ มีรับสั่งให้สร้าง

เพื่อเตรียมรับมือกับกองทัพเรือของเวียดนาม และอังกฤษ
ต่อมากลายเป็นป้อมสำคัญในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีการติดตั้งระบบปืนแบบยุโรป

Timeline สมัยรัชกาลที่ ๒

๒๓๖๐
(ค.ศ. ๑๘๑๗)

- สยามเริ่มใช้ธงช้างเผือก
ในวงจักรกับท้าวปั่นหลวง

๒๓๖๑
(ค.ศ. ๑๘๑๘)

- สร้าง "สวนขวา"

๒๓๖๒
(ค.ศ. ๑๘๑๙)

- กบฏอ้ายสาเกียดโง้ง

Timeline สมัยรัชกาลที่ ๒

๒๓๖๓
(ค.ศ. ๑๘๒๐)

- จักรพรรดิชาลอง (องเชียงสือ)
แห่งเวียดนามสวรรคต
- จักรพรรดินิมนเหม่างขึ้นครองราชย์
- โปรตุเกสเข้ามาทำหนังสือสัญญา

๒๓๖๔
(ค.ศ. ๑๘๒๑)

- สยามโอบตไทรบุรี

๒๓๖๕
(ค.ศ. ๑๘๒๒)

- จอห์น ครอว์เฟิร์ด
เข้ามาเจรจาทำหนังสือสัญญา

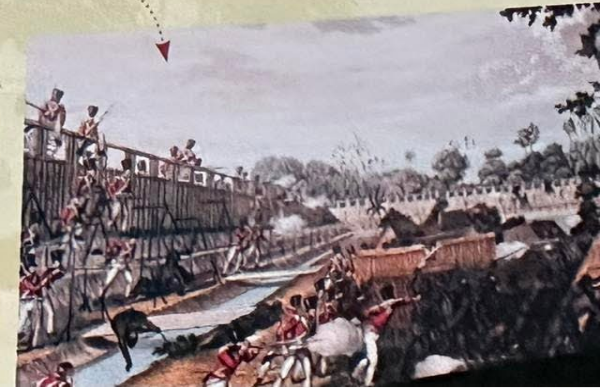
Timeline สมัยรัชกาลที่ ๒

๒๓๖๖
(ค.ศ. ๑๘๒๓)

- กรุงอังวะส่งสาส์น
ชวนกรุงเว้ตีกรุงอินทพยุ

๒๓๖๗
(ค.ศ. ๑๘๒๔)

- เริ่มสงครามอังกฤษ-อังวะ ครั้งที่ ๑
- รัชกาลที่ ๒ สวรรคต

เป็นยุคที่สยามต้องรับมือกับมหาอำนาจท้องถิ่น (อังวะ / เว้)
และยังมีปฏิสัมพันธ์กับมหาอำนาจตะวันตก (อังกฤษ) มากขึ้น

จากพระราชประวัติและเหตุการณ์
ตลอดรัชสมัยของรัชกาลที่ ๒
“สมัยรัชกาลที่ ๒ ที่ผู้คนจดจำว่า
เป็นยุคทองของศิลปวัฒนธรรมนั้น
เป็นเพียงภาพด้านเดียวของรัชสมัย”

บทพระราชนิพนธ์

๑. บทละครนอก พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒

๑.๑ สังข์ทอง	๑.๒ ไชยเชษฐ์
๑.๓ ไกรทอง	๑.๔ มณีพิชัย
๑.๕ คาวี	๑.๖ สังข์ศิลป์ไชย

๒. เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ๔ ตอน

- ๒.๑ พลายแก้วได้นางพิม
- ๒.๒ พลายแก้วได้เป็นขุนแผน ขุนช้างได้นางวันทอง
- ๒.๓ ขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้างและได้นางแก้วกิริยา
- ๒.๔ ขุนแผนพานางวันทองหนี

๓. บทละครเรื่องอิเหนา

๔. กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน

๕. บทพากย์โขน ตอน พรหมมาستر นางลอย และเอราวัณ

รัชกาลที่ ๒
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
พระพุทธรูปเสด็จหล้านภาลัย

บทพระราชนิพนธ์กับศิลปะแขนงต่าง ๆ

ประติมากรรมลอยตัวในอุทยาน ร.๒ จังหวัดสมุทรสงคราม
เล่าถึงพระราชนิพนธ์เรื่อง “สังข์ทอง”

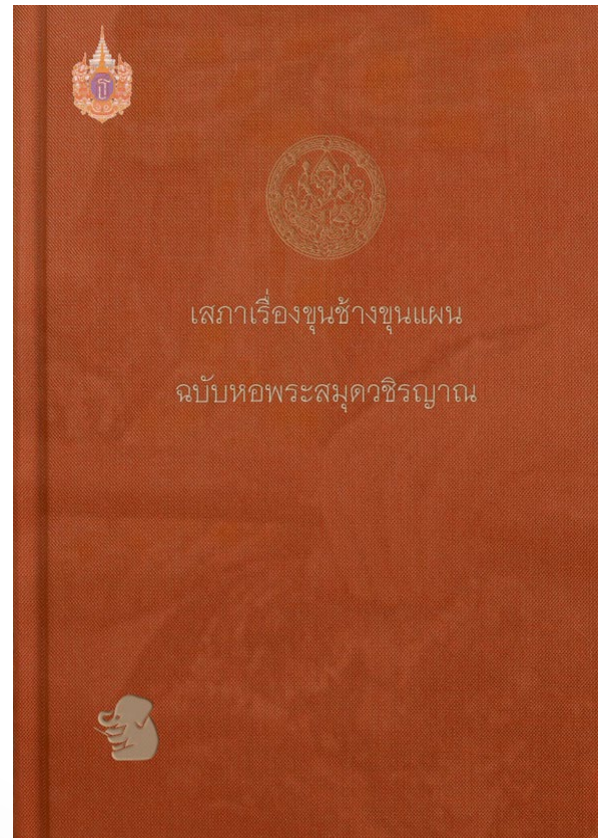
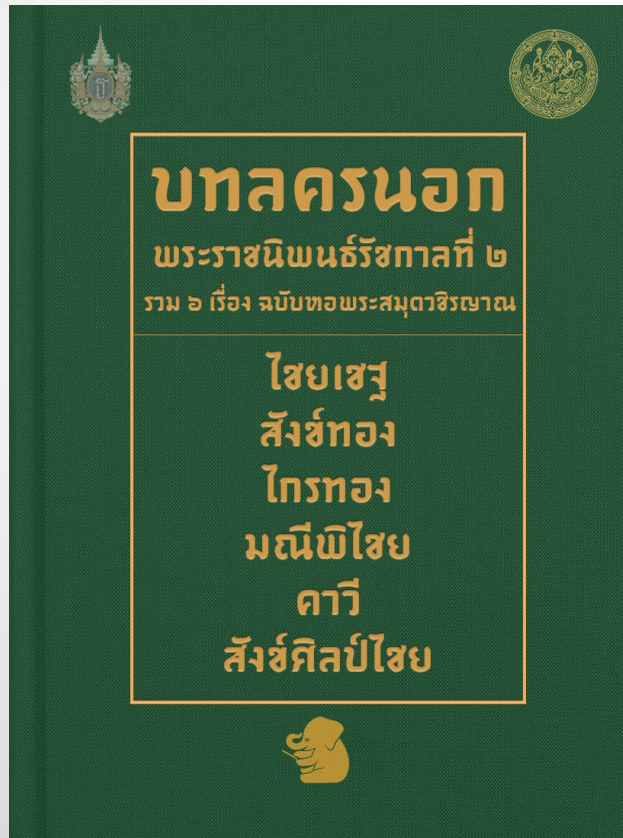
บทพระราชนิพนธ์กับศิลปะแขนงต่าง ๆ

จิตรกรรมภายในพระอุโบสถ วัดอัมพวันเจติยาราม จังหวัดสมุทรสงคราม
เล่าเรื่อง “ไกรทอง” นิทานพื้นบ้านของภาคกลาง
ซึ่งรัชกาลที่ ๒ ทรงนำมาพระราชนิพนธ์เป็นบทละครนอก

ตัวบทพระราชนิพนธ์ที่ใช้ประกอบการเรียน

ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ

สแกนเพื่อเข้าอ่านสุจิบัตร

งานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
ประจำปี ๒๕๖๔

วันที่ ๒๐ - ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

ข้อมูลเพิ่มเติม

สุจิบัตร

และแผ่นพับงานเฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
ประจำปี ๒๕๖๔